

HEADLINES
RADIO SHOW
 TACKLING FASCINATING MODERN
 CONTROVERSIES FROM
 A HALACHIC PERSPECTIVE
with
DOVID LICHTENSTEIN

Is there life after divorce?

Shiur# 393 | Nov 5th 2022

ביאור ספרא דצניעותא פרק ה' הגר"א

אח"כ כמו נעשה אדם לתקנם ולהוציא חדשים ואז כי צו שבת מכל מלאכתו כו'. והבלל כי כל מה שהיה והיה ויהיה עד עולם, הכל כלול צמורה מצרפאית עד לעיני כל ישראל. ולא הכללים צלצד אלא אפילו פרטיו של כל מין ומין ושל כל אדם צפרט וכל מה שאירע לו מיום הולדו עד סופו וכל גלגוליו וכל פרטיו ופרטי פרטיו. וכן של כל מין צהמה וחיה וכל צעל חי שצעולם וכל עשז וזומח ודומס וכל פרטיהם ופרטי פרטיהם צכל מין ומין ואישי המינים עד לעולם ומה שיארע להם ושורסם. וכן כל מ"ש צאצות ומסה וישראל כולם הן צכל דור ודור שכולם מתגלגלים ניצולותיהם צכל דור ודור כידוע א. וכן כל מעשיהם מחדה"ר עד סוף התורה הוא צכל דור כידוע למצין. וכ"ה צכל אדם ואדם לצד כמו שהתחיל לצאר צמדרש הנעלם צרמו. וכל זה נכלל כולו צפרשת צראשית עד נח כמ"ש כאן צס"ד ב. וכללו נכלל צפרשה הראשונה עד צרא

ע"ק ג"כ ה' על שמו דכל שמו ע"ש התחתון כמ"ש לעיל ז. ולו כאן אחר שכתז לעיל דע"ק אחי מים כנ"ל ח וחוזר לענין ראשו שצפרשה. ו ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר. ויאמר ה' כד אתיישב בזעירא. כמכאן דכד אמר בשם אמרו דעתיקא סתים קאמר. לא ידון רוחי באדם דלעילא משום דבההוא רוחא דאתנשבא מתרין נוקבין דפרדשקא משיך לתתאי ובג"כ והיו ימיו מאה ועשרים שנה. כמ"ש כאן דאמר צסם אמרו דקו עתה ידעתי כו' ולא חשכת את צי מאי ממני, וע"כ צסם הקצ"ה א של המלאכים כמו צהגר הרצה לגוי גדול אשימנו, והרצה כיוצא נשצעתי נאם ה' וזה מיותר דהא

חתם סופר פרשת שופטים פרק יז פסוק יח

והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה וגו' והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. פ"י כי כשישראל ברום המעלות אזי מלכם יושב על כסא ה' ומשמש ברה"ק ואורים ותומים עפ"י יצאו ויבואו, אמנם בסור כל אלה נקרא כסא ממלכתו, ומ"מ אחז"ל [חולין צ"ה]. רב בדק בספרא וכן היה ג"כ במלכי ישראל הכשרים שלא זכו לרוה"ק בדקו בספרא וה' ענם. וזהו והי' כשבתו על כסא ממלכתו ולא על כסא ה' מ"מ וכתב לו את משנה

התורה וגו' והיתה עמו פי' זכות התורה יהיה עמו וכ"כ רמב"ן, וקרא בו כל ימי חייו פי' בס"ת יקרא כל קורות של ימי חייו את הכל ימצא בספר תורה. [תק"ס, ועי' בדח"ס כרך א' דף נ"ב טור א' בד"ה גם וכו' ע"ש]:

בראשית רבה פרשת נח פרשה ל סימן ח

ר' לוי אמר כל מי שנאמר בו היה, ראה עולם חדש, אמר ר' שמואל חמשה הן, נח, אתמול (איוב יד) אבנים שחקו מים דאמר רבי לוי בשם רבי יוחנן אפילו איצטרובלין של רחים נמחה במים, והכא את אמר ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה, אתמהא, אלא ראה עולם חדש.

Riddles of the Week

#1

שולחן ערוך יורה דעה הלכות מילה סימן רסה סעיף ז

כשהאב עצמו מוהל את בנו, הוא מברך: שהחיינו. ואם המוהל הוא אחר י"א שאין שם ברכת שהחיינו. וברמ"א ובמדינות אלו נוהגין שלא לברך שהחיינו, אפילו כשהאב עצמו מל בנו.

הגהות מיימוניות הלכות מילה פרק ג הלכה ג

אנו אין מנהגנו בכך וי"מ הטעם משום דאית ליה צערא לינוקא כדמשמע פ"ק דכתובות ול"נ לרבינו שמחה דאין שייך לומר טעם זה אלא בהשמחה במעונו כדאיתא התם אבל שהחיינו אפילו מצטער מברך כדאשכחן פרק הרואה גבי מת אביך וירשתו.

Rabbi Avraham Kahan

מדרש רבה רבה פרשת בהר פרשה לד סימן יד

ביומי דר' תנחומא היו צריכין ישראל למטרא אתון לגביה ואמרין ליה רבי גזר תעניתא דייחות מטרא גזר תעניתא פעם ראשונה ושניה ולא ירדו גשמים פעם שלישית קם ודרש אמר לון כל עמא יפליגון מצוה קם חד גבר ונסב מה דהוה ליה בגו ביתיה ונפק למפלגה פגעה ביה משבקתיה וא"ל זכי בההיא איתתא דמן יומא דנפקית מן ביתך לא חמית טב כיון שראה אותה ערומה ובצרה גדולה נתמלא עליה רחמים ונתן לה על שום ומבשרך לא תתעלם חמיתיה חד גבר סליק וא"ל לרבי תנחומא רבי את הכא ועבירה הכא א"ל מה חמית א"ל חמית גבר פלן דמשתעי למשבקתיה ולא עוד אלא דיהב לה פריטין אי לאו דחשיד עלה לא יהיב לה שלח ר' תנחומא ואייתיתיה וא"ל ברי את ידע דעלמא קאי בצערא ובריאתה קיימא בצערא ואזלת ואשתעית עם משבקתך ולא עוד אלא דיהבת לה פריטין אלולי דחשיד אתה לא יהבת לה פריטין א"ל ולא כך דרשת ומבשרך לא תתעלם את אמרת כל עמא יפקון ויפלגון מצוה קאים אנא למפלגה מצוה פגעת בי משבקתי ואמרת לי זכי בההיא איתתא דמן יומא דנפקית מביתך לא חמית טב כיון שראיתיה ערומה ובצרה גדולה נתמלאתי עליה רחמים ונתתי לה על שום ומבשרך לא תתעלם באותה שעה הגביה רבי תנחומא פניו לשמים ואמר לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע מה אם זה שהוא בשר ודם ואכזרי ולא היה עליו מזונותיה נתמלא עליה רחמים ונתן לה אנו שאנו בני בניך בני אברהם יצחק ויעקב ומזונותינו עליך עאכ"ו שתתמלא עלינו רחמים באותה שעה ירדו גשמים ונתרווח העולם.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ו עמוד ב

נגמר הדין - אי אתה רשאי לבצוע. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אסור לבצוע, וכל הבצוע - הרי זה חוטא, וכל המברך את הבצוע - הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר בצע ברוך נאץ ה', אלא: יקוב הדין את ההר, שנאמר כי המשפט לאלהים הוא, וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום, ומשים שלום בין אדם לחבירו, שנאמר תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון.

תוספות מסכת סנהדרין דף ו עמוד ב

נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע - כגון שכבר דקדקו בדין היטב וכמו גמרו את הדין דלא מיחסר אלא איש פלוני אתה חייב דכיון דנתברר כל כך אין להטעותו לעשות פשרה שאילמלא היה יודע שנתברר דינו לזכות לא היה מתרצה לפשרה בשום ענין ופירש בקונטרס שכבר אמרו איש פלוני אתה זכאי ואיש פלוני אתה חייב ולשון הש"ס מוכח כן בודאי אבל קשה מאי ביצוע שייך השתא אחר שנפסק הדין לגמרי ובדוחק י"ל שלא יטעו אותו לומר לו יראים אנו שמא טעינו בדין ומיהו כשמתחייבין שבועה זה או זה שרי למימר להו לעשות הביצוע כדי ליפטר מעונש שבועה.

תלמוד בבלי מסכת שבועות דף לא עמוד א

מנין לנושה בחבירו מנה, שלא יאמר: אטעננו במאתים כדי שיודה לי במנה ויתחייב לי שבועה, ואגלגל עליו שבועה ממקום אחר? תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק. מנין לנושה בחבירו מנה וטענו מאתים, שלא יאמר: אכפרנו בב"ד ואודה לו חוץ לבית דין, כדי שלא אתחייב לו שבועה ולא יגלגל עלי שבועה ממקום אחר? תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק.

סמ"ע סימן כח ס"ק יד

ולא תעיד רק שיפחד כו'. וזה אסור משום מדבר שקר תרחק גמ' [שבועות ל"א ע"א]. ור"ל שמא ע"י פחד זה ישווה עמו הנתבע שלא כדין שלא היה חייב לו. ולא כמ"ש בעיר שושן [סעיף א'] ע"פ מ"ש הב"י [סעיף י"ג] דשקר שבזה הוא שיגרום שיוציאו ממון ע"פ עד אחד. דזה אינו, דהרי כאן מיירי שאינו מבקש ממנו אלא שיעמוד כדי שיסבור בעל חובו שיש לו ב' עדים ויודה לו, וכשיראה זה שלא יודה לו יפרוש משם ולא יעיד, ואז לא יוציאו הב"ד הממון על פי עד אחד:

חשוקי חמד מסכת שבועות דף לא עמוד א

האם מותר לרב לגנוב דעת, כדי להציל את התובע מגזל

שאלה. הבן איש חי בספרו חסדי אבות (עמוד י) מביא דוגמא לדיין שצריך לעשות תחבולות כדי למנוע שבועת שקר, שפעם אחת הלך אחד ברחוב ומצא מטבע של זהב, לעומתו באותו רחוב, בא אדם אחד, וראה מרחוק איך שהלה הרים את המטבע, וכשהגיע אליו טען שהמטבע של זהב נפל ממנו לפני כמה דקות, והוא חוזר עכשיו כדי לחפשו, וראה שכל הזמן לא עבר כאן עוד אדם, ולכן המטבע הוא שלו. שניהם באו לדין לפני הרביא, והתובע שטען שזה המטבע שלו, אמר שהוא מוכן להשבע לפני ספר תורה, שהמטבע הוא שלו. הרב הבין בחכמתו שזה התובע הוא שקרן והמטבע לא נפלה ממנו, והוא מוכן להשבע לשקר בפני ספר תורה.

הרב ביקש לקבל את המטבע, וביקש ששניהם יצאו מחדרו, והרב התחיל לדבר בקול רם, הנה במטבע הזה יש סימן מובהק, שהוא נקוב בצד פלוני, אם כן אינו צריך להשבע, נאמר לו שיתן בו סימן, ואם יאמר את הסימן ודאי שלו הוא וניתן לו זאת בלא שבועה. כמבואר בגיטין (דף כז ע"ב), הרב הזמינם בחזרה לתוך החדר, ושאל את התובע האם יש לך סימן על המטבע, ויאמר התובע ודאי, הרי יש נקב בצד פלוני, צחק הרב והראה את המטבע לתובע, הנה אין כאן נקב, אם כן המטבע שלך עדיין מונחת שם, וזאת המטבע נפלה מאחר, והוא מצאה כדין, עכ"ד.

ויש להסתפק שהרי במעשה הנ"ל, הרב הוציא דבר שקר מפיו, שאמר שיש במטבע נקב בצד פלוני, ואם יאמר כן ניתן לו את המטבע. ואף שהרב עשה כן כדי להצילו מאיסור גזל ושבועת שקר, וכי מותר להרב לשקר כדי לעשות דין אמת?

תשובה. נסתפקו האחרונים האם מותר לשקר כדי להוציא דין אמת, כגון שישבו שלושה בדין, ורואה הדיין ששני הדיינים טועים בדין, והולכים לחייב את הזכאי, אם מותר לו לומר איני יודע, כדי שיוסיפו עוד שני דיינים, ויצא הדין לאמתו, הפתחי תשובה (ח"מ סימן חי סק"ד) הביא בשם הבית יעקב שאסור לעשות כן, אולם השבות יעקב, כתב שמותר לעשות כן, כדי להוציא הדין אמת לאמתו, והביא בשם הברכי יוסף שהסכים עם הבית יעקב, שיש בזה משום שקר ואסור.

ובברכי יוסף הביא לזה ראייה שאסור לעשות כן, ממה שכתב בשו"ת חוות יאיר (סימן קלו) דאמרינן בשבועות דף לא ע"א מנין לנושה בחבירו מנה וטענו מאתים, שלא יאמר אכפרנו בבי"ד ואודה לו חוץ לבי"ד, שלא אתחייב לו שבועה דאורייתא, ת"ל מדבר שקר תרחק, והנה פשוט מזה גופיה ומכל השנויים שם שאינם רק הרחקות יתירות ולא מצד הדין והאיסור, רק קשה למה אסור לעשות כן, והלא טוב הוא זה מאשר יודה לו מנה בבי"ד ויפסוק לו שבועה דאורייתא, ושבועת שוא הוא ר"ל חנם, אחר שנתבע יודע שאינו חייב לו מנה. אלא על כרחך אחר שהדיין פוסק כדין תורה לפי הטענות, אין בו חשש משפט שוא, וממילא גם השבועה אינה שבועת שוא, וטפי קפדינן על דיבור בעלמא שיכחיש הנתבע לפני בי"ד בדיבור קל את המנה שחייב לו, אף שדעתו לפרוע לו מה שחייב לו עתה, ואף שחבירו עשה שלא כהוגן לא ישיב לו כמעשהו, עכ"ד החוות יאיר, וגם הדיין אסור לשקר ולומר איני יודע, דאין עליו אלא לגלות דעתו עם חבריו, ואם יעמדו בדעתם מה איכפת ליה. ובשו"ת רב פעלים (ח"מ ח"ג סימן א) הביא זה, והביא כמה ראיות שמותר לדיין לשנות מפני האמת, כדי להוציא הדין לאמתו.

ויש לחלק דהתם אם יאמר אינו יודע הרי הוא מעוות את הדין, שהרי הוא כן יודע, משא"כ בעניננו שהרב מדבר לעצמו וגונב דעתו של התובע, אולי מותר. ויש להביא קצת ראייה שמותר לרב לשנות מהאמת, כדי להוציא דין אמת, שהרי מבואר בסנהדרין (דף מג ע"ב) שיהושע שיחדיה לעכן, ואמר לו כלום נבקש ממך אלא הודאה, תן לו תודה והיפטר. ואף על פי כן לאחר מכן נסקל. אלא שכבר הקשה במרגליות הים, איך יתכן שיהושע נביא ה' יוציא דבר שקר מפיו, וכתב שעכן הוא הטעה את עצמו, שהוא התכוון והפטר לעולם הבא, וכן כתב היעב"ץ שהכוונה והפטר מדין שמים, ומותר לומר דבר שיש בו שתי כוונות.

יערות דבש חלק ב דרוש ח

ובימי חורפי אמרתי, כי רש"י בפרשת שלח [במדבר י"ג כ"ז, רש"י ד"ה זבת]* כתב דרך הבדאים לומר תחילתו דבר אמת, ולכך אמרו מרגלים ארץ זבת וכו', וזוהיא שאלתם, אתה מתחיל בדבר כזב מבלי הגיד אמת בתחילתו, כי כודנייתא מי ילדה וזהו ראש דברך, וריב"ח השיב להם, הא דבדאים אומרים תחילתו

דבר אמת, כי חפצים שיאמין להם ואומרים תחילתו אמת, ומדהא איתא כולו איתא, אבל אני אין רצוני שתהיו מאמינים לי, כי אני אומר אותו בתורת כזב ושקר כי כך היתה שאלתכם, ויותר אין לי להגיד לכם, וא"כ למה אני אומר דבר אמת בתחילתו. אבל בגוף הדבר מה זה שפלפלו, ומה היתה שאלתם בתחילה לומר דבר כזב, וכי זוהיא שאלת חכם, אין לך נקל בעולם מלדבר שקר ואין קץ לדברי רוח, ובחפזי כל אדם כוזב:

אבל הענין כן, מ"ש בגמרא [סנהדרין יז א] אין ממנין בסנהדרין רק מי שיודע לטהר שרץ מהתורה, דהיינו שיוכל לומר על טמא טהור וכן להיפך ומראה לו פנים, והקשו בתוספות [שם ד"ה שיודע] מה לי בחריפות של הבל:

ובימי חורפי הייתי אומר, דידוע המצוה לבער רשעים ולעשות משפט כתוב בעושי רע, וא"כ העושה רציחה וכדומה בפני בית דין עד שאין פתחון פה לצדד בזכותו, וא"כ יהיה זכאי, כי בית דין שאמרו כולם לחובה זכאי [סנהדרין יז ב], וא"כ יצא נקי ברשעתו*, ואף הם מרבים שפיכות דמים בישראל, אך באמת כשיקרה דבר נבל כזה, אף אם אחד מסנהדרין מתכוון לומר זכאי כדי שלא יהיו כולם אומרים חייב והרי הוא חייב, אך ודאי לא יתכן לומר בבית דין זכאי או חייב בלי נתינת טעם לדבריו, וא"כ זה שפעל רע איך אפשר לומר זכאי, אבל אם הם יודעים בכח התורה לומר על טמא טהור ולהראות פנים, הרי יכול לומר על חייב זכאי ולהראות פנים בתורה, וגלל כן יצא משפט צדק, ואתי שפיר:

אך באמת בגוף הדבר, הוא הדבר שנאמר [אבות פ"ד מ"ג] אל תהי מפליג לכל דבר, שאין דבר שאין לו שעה ומקום, וכמו כן אמרו [עירובין יג א] אלו אוסרים ואלו מתירין אלו ואלו דברי אלקים חיים, ולכאורה זר הדבר, איך יתכן שני הפכים בנושא אחד, אבל הענין כך, כי זה העולם עולם תמורה והכל בסוג עץ הדעת טוב ורע, כי הוא תחת עולם הגלגל חוזר והולך, וכן למעלה בעולם עליון, כמבואר בפירוש בספר היצירה, רל"א שערים פנים ואחור הולך הגלגל וחוזר, פעמים טוב ופעמים רע, אין למעלה מעונג ואין למטה מנגע, תם מת, עשר רשע, וכן הכל טוב ורע מתהפך פעמים זה ופעמים זה, ולכך הכל לפי ענין הגלגל העליון ותחתון סובב והולך מתהפך, וא"כ מה שבזמן הזה טמא בזמן אחר טהור וכן כולם, ולכן אלו ואלו דברי אלקים חיים, כי בזמן הזה טמא בזמן אחר - לפי סיבוב גלגל עליון - טהור:

וזהו אמרם אל תהי מפליג לכל דבר, שאמר זה חכם טמא והוא טהור, כי אין לך דבר שאין לו מקום וזמן שיגיע שיהיה באמת טמא, וכן מצינו* [רש"י דברים ט"ז - כב] במצבה שהיתה אהובה בימי אבות והיתה מצוה וקדושה, ושנואה אחר כך שהיה טמא ועבירה, וכן כולם מתהפך פעם כה ופעם כה לפי מערכות כנ"ל, ואלו ואלו דברי אלהים חיים, כי הכל משורש טוב ורע. ולכך אין ממנין בסנהדרין רק מי שיודע לטמא הטהור וכן להיפך, כי אין זו חריפות של הבל ושקר כדעת התוספות, רק אמת, והכל בזמנו, וצריך להתחכם בענין החכם ההוא, אף שהוא טמא, אין החלט, ויש זמן שהוא טהור והכל לפי הזמן, וכמה פעמים מצינו בדברי חז"ל [עיין שבת מ א] שאסרו ואחר כך בזמן התיירו, וחזרו אחר כך ואסרו, כי הכל יפה בעתו לפי עת הרל"א

שערים כמבואר בספר יצירה כנ"ל, והבן כללו של דבר, אל תהי מפליג לכל דבר לומר זהו שקר הוא כמ"ש, כי בזמנו הראוי יהיה אמת, ואין לך שקר רק מה שהוא שקר בעצמותו, כמו פרידה שילדה:

אור החיים פרשת משפטים פרק כג פסוק ב

לא תהיה אחרי רבים וגו'. רבותינו ז"ל הרבו לדרוש בפסוק זה אבל אין המקרא מתיישב לפי פשוטו. ונראה לפרש הכתוב לפי מה שאמרה התורה ושפטו העדה והצילו וגו', ואמרו ז"ל (סנהדרין ב' א) עדה שופטת ועדה מצלת אבל אם פתחו כולם לחובה פטור (שם י"ז א) ובא הכתוב כאן להסיר ב' מכשולין אשר ישל בהם חכם מאמצעות דין זה, הא' בהגיע משפט כזה ויראה חכם אחד מהשופטים שכל חבריו פתחו לחובה והוא חושב בדעתו כי הוא זכאי ויתחכם לומר אם נאמר זכאי הנה הוא יצא חייב כי יש שם עדה שופטת ועדה מצלת ונמצאו דברי עושים הפך דעתי לזה אתחכם ואומר חייב שבזה תהיה סברתי מתקיימת שיצא זכאי מטעם פתחו כולם וכו', וגם אהיה מקיים המוסר לבטל דעתי לפני דעת המרובין שאומרים חייב ונאמר חייב עמהם, לזה בא הכתוב וצוה על זה בדיוק לבל עשותו ואמר לא תהיה אחרי רבים לרעות פירוש כשתהיה סובר סברא אחת שבאומרך דעתך יצא זה הנידון חייב בדינו וכגון שכולם אמרו חייב ואתה חושב זכאי לא תתחכם להיות אחרי רבים שאומרים חייב והוא אומר לרעות ותאמר אתה כדעתם חייב הפך מה שנראה לך כדי שיצא זכאי כדעתך אלא אמור דעתך כפי מה שידעת במשפטי התורה ואין לך להתחכם על המשפט כי ה' הוא האלהים והוא שאמר פתחו כולם לחובה זכאי לא אמר ה' שיזכה זה אלא אם לך יראה חייב ולא שיראה לך זכאי שאז חייב הוא כמשפט האלהים:

עוד יש מכשול ב' במשפט זה באופן אחר והוא אם יראה בעיני חכם שהוא חייב ככל הדיינים שאמרו חייב ורואה שאם יאמר חייב הנה הוא יוצא זכאי הפך דבריו שאומר חייב לזה יתחכם לומר זכאי כדי שיוטה המשפט אחרי רבים שאומרים חייב ויצא חייב כפי סברתו, ויש בזה גם כן כפיית ראש בגמר המשפט לנטות אחרי רבים, לזה אמר ולא תענה על ריב וגו' פירוש לא תענה מענה על ריב לנטות אחרי רבים פירוש שתהיה כוונתך במענה כדי שיהיה כמשפט יחיד ורבים וזה יגיד שאם יגלה דעתו כמות שהוא אין כאן הטייה אחרי רבים אלא כולם בדעת אחת. וביאר הכתוב טעם הקפדתו על הדבר ואמר להטות פירוש כשתהיה כוונתך להטות ממה שבדעתך בעיון משפט התורה שהוא חייב ואתה מטה לומר זכאי כדי שיצא חייב לנטות אחרי רבים ויצא חייב אלא אמור דעתך הגם שיצא זכאי הפך דעתך ה' זכהו. וטעם משפט זה לצד כי ה' יושב במסיבת הדיינים והוא ישפוט בפיהם וכשיראה משפט מרומה ואין בו מציאות לזכות הזכאי יתחכם לפתוח כולן לחובה וצוה שיצא זכאי בזה:

רא"ש מסכת בבא בתרא פרק ג סימן כג

ומ"ש משני שטרות היוצאין ביום אחד [דף לה ע"א] דרב אמר יחלוקו ושמואל אמר שודא דדייני* פירש רשב"ם רואין למי דעתו קרובה יותר ור"ת מפרש דבלא טעם ובלא ראייה יתנהו הדיינין למי שירצה ובלבד

שלא יהנה הדיין דאי שקיל אגרא לאו דיינא הוא והביא ראיה מהא דאמרין שילהי פ"ק דגיטין (דף יד ב) גבי הולך מנה לפלוני ומת משלח מה שירצה שלישי יעשה וקרי ליה התם שודא דדייני ועוד ראיה מפ' בתרא דקדושין (דף עד א) נאמן הדיין לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי וכו' אבל אם אין בעלי דינין עומדין לפניו אין נאמן ופריך וליהדר ולידייניה ומשני בשודא דדייני ואם הדבר תלוי בסברות ובראיות ניהדר ונידייניה אלא ודאי תלוי ברצון הדיין בלא טעם ושמא מתחלה היה בדעתו ליתנה לזה ושוב יעלה בדעתו ליתנה לאחר ועוד ראיה מדאמרין שילהי מי שהיה נשוי (דף צד ב) גבי אימיה דרמי בר חמא בצפרא כתבה לנכסי לרמי בר חמא לאורתא כתבה לרב עוקבא בר חמא אתא רמי בר חמא לקמיה דרב ששת אוקמיה בנכסי וכו' עד קאמר ליה רב ששת ומר מ"ט עבד הכי שודא דדייני אמר ליה אנא נמי שודא דדייני א"ל חדא דאנא דיינא ומר לאו דיינא ואם הדבר תלוי בראיות וסברות וכי רב ששת לא היה יכול לדון דין התלוי בראיות אבל אם הדבר תלוי ברצון הדיין ניחא שרב נחמן שהיה דיין מומחה מפי ריש גלותא היה כח בידו לתתן למי שירצה והכי איתא בירושל' שודא לאיזה מהן שירצו בית דין מחלטין ורבינו חננאל פירש במי שהיה נשוי קבלה היא בידינו דשודא דדייני דוקא במקרקע ודוקא דיין מומחה כגון רב נחמן בדורו דהא רב ששת גברא רבה הוה ואמר ליה רב נחמן אינך דיין לעשות שודא דדייני** ומיהו נראה דשייך שודא אמטלטלין דגבי מטלטלין קאמר ליה בסוף פ"ק דגיטין (דף יד ב) גבי הולך מנה לפלוני. התם ליכא למיקם עלה דמלתא הכא איכא למיקם עלה דמלתא ומאי שנא מהא דתנן המחליף פרה בחמור וילדה וכן המוכר שפחתו וילדה זה אומר עד שלא מכרתי ילדה וזה אומר משלקחתי ילדה יחלוקו*** התם להאי [דף לה ע"ב] אית ליה דררא דממונא ולהאי אית ליה דררא דממונא הכא אי דמר לאו דמר ואי דמר לאו דמר אמרי נהרדעי אם בא אחד מן השוק והחזיק בה אין מוציאין אותה מידו דתני רבי חייא גזלן דרביים לא שמייה גזלן רב אחי אמר לעולם שמייה גזלן ומאי לא שמייה גזלן שלא נתן להישבון אינו יוצא ידי הישבון עד שישיב לכל אחד ואחד

שו"ת תשב"ץ חלק ג סימן קעט

במקומות שיש קהלות חלוקות בתקנותיהם שהם כמו שני בתי דינין בעיר אחת פלג מורין כב"ש ופלג מורין כב"ה דלית ביה משום לא תתגודדו לא תעשו אגודו' אגודו' כדאיתא בפ"ק דיבמו' (י"ד ע"א). ונשא איש מאנשי קהלה אחת אשה מאנשי קהלה אחרת אין ספק שהאשה היא נכללת עם בעלה בכל חיובו דאשתו כגופו בכל הדברים ונפטר' מקהלת בית אביה. ודבר זה מלתא דפשיטא היא ואין בו ספק שלא יהיו שנים מסובין על שולחן אחד חלוקין בעסותיהן האסור לזה מותר לזה ואם היו הקהלו' מורדות זו מזו מחמת איזו תקנ' ביניהם. והשאל' אינה אלא אם נתאלמנ' האש' אם היא חוזרת לבית אביה כאשר הית' קודם שנשאת. או תשאר עם בית בעל' כאשר הית' קודם שנתאלמנ' ונראה שאם יש לה זרע ממנו תשאר עם זרעה בכלל חיוביהם ותקנותיהם. ואם אין לה זרע ממנו תשוב לבית אביה. ודבר זה נלמד מן התור' ומדברי חז"ל מן התור' בת כהן שנשאת לישראל נפסל' מן התרומ' נתאלמנ' אם יש לה זרע נפסל'. אם אין לה זרע חוזר' לבית אביה. וכן בת ישראל שנשאת לכהן אוכלת בתרומ' שנא' כל טהור בביתך יאכל אותו. או מן הכתוב

וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו נתאלמנ' אם יש לה זרע אוכלת בתרומ' בשביל זרעה. אם אין לה זרע אינ' אוכלת אפי' יש לה עובר שנא' ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו ופי' בפ' הערל (ס"ז ע"א) שאינו ילוד אינו מאכיל הרי למדנו מה"ת שהאלמנ' הולכת אחר זרעה בין זכר בין נקב'. מדברי חז"ל מה ששנו במס' שמחות (פי"ד) אביה אומר תקבר אצלי ובעל' אומר תקבר אצלי קוברין אות' אצל אביה. ואם יש לה בנים ואמר' קברוני אצל בני קוברין אות' אצל בניה ואף על פי שירא' מזה דמסתמא קוברין אות' אצל אביה אפילו יש לה בנים אין ללמוד מזה לנדון שלפנינו שבענין קבור' יש טעם לקבר' אצל אביה מן הסתם ממה שאמרו בירושלמי (מ"ק פ"ב ה"ד) שמותר לפנות המת בתוך שלו אפי' מהמכובד לבזוי משום דערב לאדם בשעה שהוא מונח אצל אבותיו. ולפי זה אפי' אמר בעל' תקבר אצלי תקבר אצל אביה. אף על פי שבחיייה היא נמשכ' אחר בעלה. אבל בנדון הזה יש ללמוד כיון דאם אמר' קברוני אצל בני. היא נקברת אצל בניה. הוא הדין שהיא נשארת עם בניה בחיוב שהית' כשהי' בעלה קיים. כיון שקרובי אביה יכולין לכופ' לבניה שתהא נקברת עמהם כדמוכחא ההיא ברייתא דבכפיה איירי מדתניא שיכולין קרובי האב לכופ' לבעל לקבר' אצלו מפני שהוא חייב בקבורת' כדאיתא התם (שם). וה"ה שאם בניה אינם רוצים שתקבר אצלם והוא רוצ' להקבר אצלם שכופין אותם ותקבר אצלם שהיא נמשכת אחריהם כמו שהית' נמשכת אחר בעל' וכיון שדינה בקבורת' עם בניה כדינה עם בעלה ה"ה לכל הדברים דינה עם בניה כדינה עם בעל' ודינה אם נתגרש' כדינה אם נתאלמנ':

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ו הלכה יד

(כב) מי שגירש את אשתו ועשה בינו ובינה שותפות או משא ומתן המביאין להן להזקק זה לזה כשיבואו לבית דין מנדין אותם.

שולחן ערוך אבן העזר הלכות גיטין סימן קיט סעיף ט

גרושה שבאה עם המגרש לדין מנדין אותם או מכין אותם מכת מרדות.

שו"ת שרידי אש חלק ב סימן לט עמוד תנח

ובשו"ת הריב"ש סי' קנ"ח כתב על המנהג שהולכים כל בוקר מז' ימי האבלות על הקברות ולקחו זה המנהג מישמעאלים, שאין בזה איסור משום ובחוקותיהם, "ואם מפני שעושים כן הישמעאלים - אין זו חוקה שיהא אסור משום ובחוקותיהם, כדאמרינן בפ"ק דעבודה זרה, ששורפין על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי ומפרש התם דשריפה לאו חוקה היא אלא חשיבותא... ואעפ"י שגם העכו"ם עושין כן, לא נאסר משום דרכי האמורי, שאם באנו לומר כן נאסור ההספד מפני שגם העכו"ם מספדין... וכבר בקשתי ממך כמה פעמים לבל תדקדק לשנות מנהגייהם בדברים כאלה אם תרצה לעמוד עמהם בשלום. ועוד, שלא יקבלו זה משום

אדם ואפילו בדבר שהוא אסור גמור. כל שאין מקבלין אמרו ז"ל (שבת קמ"ח) מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין". והובא בדרכי משה סי' שצ"ג.

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף פא עמוד א

המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי, בש"א אינה צריכה הימנו גט שני, ובה"א צריכה הימנו גט שני.

אור שמח הלכות גירושין פרק י הלכה יט

הורו מקצת מגאונים שכל אשה שתבעל בפני עדים צריכה גט כו', ואין ראוי לסמוך עליהן כו', ובאשתו הוא שחזקתו שאינו עושה בעילתו זנות כו':

והמכוון מדברי רבינו דלא מן חומר האיסור דבעילת זנות אמרו חזקה זו, רק באשתו אמרינן דמתחרט על הגט, או בועל שלא לשם תנאי, אבל לומר מחזקה דעושה אזיקים על צוארו לומר שמקדש אשה דעלמא, זה לא אמרינן, ויעוין בפ"ד מהלכות נחלות בזה, ולדעתי יש סעד לסברת רבינו משמועה ערוכה בפ"ג דקדושין (סה, א) בסוגיא דמקדש עפ"י עד אחד אפילו שניהן מודין אין חוששין לקדושין, איתיביה רבא לר"נ, המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי ב"ש אומרים אינה צריכה הימנו גט שני, ובה"א צריכה הימנו גט שני, ה"ד כו' אלא לאו בעד אחד, והוא פלא, דא"כ מאי איריא להשמיעו פלוגתתן באופן זר כזה, דגירשה מן הנשואין ולנה עמו בפני עד אחד, אתמהא, אטו באשה דעלמא ובקדושי כסף ושטר לא יתכן להשמיענו פלוגתתן, וצריך מובן. לכן נראה דמוכיח דכו"ע סברי דמקדש בעד אחד ושניהן מודים חוששין לקדושין, וכאן מיירי בראוה שנבעלה, ולא שמעו שלשם קדושין הוא בועל אותה, אמנם אי בעיל בפני עדים שני'. ודאי דאין עושה בעילתו זנות, ואמרינן דשניהם מתחרטין על הגט, ונבעלת אליו לשם אישות, שרוצה לחזור בו, וליקח אותה לאשה ולהחזיר גרושתו, אבל באין כאן רק עד אחד, לו יהא שהעד אחד נאמן, כי שניהם מודים, מכל מקום הך חזקה נגרע טובא, דאם התחרט בו הוא, או היא מתחרטת בה, ושניהם רוצים לחזור ולהנשא ולמהר להתקשר שנית, במה תקשרנו, הלא בידו להכחיש העד, ולאמר לא קדשתך, ואז לא יהיה העד מהימן, וכן גם אם היא תכחישנו, הלא תאמר לא נתקדשתי, ותנשא באיסור לאחריני, דהיכי דיש אחד מהן מכחיש להעד הלא אינו נאמן, וכיון שאין יכולת בידם להתקשר בקשר חזק בלתי נפרד תו אין מתכוונין לשם קדושין, ולא שייך ע"ז חזקה דאין אדם עושה בעילתו זנות, זה טעם ב"ש דסברי דאינה צריכה גט שני, וב"ה סברי דמתכוונין לשם קדושין, דלא חיישי שמא תכחישנו או הוא יכחיש להעד, וע"ז סמכי, ובוועלין לשם קדושין, וז"ב, ופריך כיון דראוהו שנבעלה מאי שייך לחלק בין ארוסה לנשואה, כיון דהעד אומר שנבעלה, ובכה"ג פריך בהדיא בגיטין על מ"ד דמוקים כשראוה שנבעלה יעו"ש (דף פא, ב). וכ"ז רק לסברת רבינו דלאו משום חומר האיסור מיירי, משום איסור זנות. רק דבאשתו תולין דרוצה לקנותה לאשה להיות בלתי תלוי בספק, ועיין רא"ש (גיטין פ"ח סימן י"ג) שהסביר כדפרישית:

ולפי דברי רבינו נראה ברור דאף אם היתה נדה ג"כ אמרו דלשם קדושין בעיל, כיון דלאו משום חומר האיסור, רק שרצונו לחזור ולהתקשר עמה שתהיה אשתו, וחוזר בו מהגט. וכיון דבנדה תופסין הקדושין, ודאי לשם קדושין בעיל. ואם כי הריב"ש (בסימן ו') כתב והיתה בחזקת נדה כו', ואם לאיסור כרת התירו בביאתו איך יחוש לאיסור קל דפנויה. זה לדברי הגאונים דאפילו בפנויה דעלמא אמרו חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, והוא משום חומר איסור דפנויה, והיכי דמצי למיעבד היתרא לא שביק ואכיל איסורא, אז יתכן לומר כן, כיון דעבר על איסור חמור תו לא איכפת ליה במה דפש איסורא דזנות. אבל לשיטת רבינו דהוא ענין אחר אין כאן מקום לסברא זו, ודוק. ולפי דברינו נסתרה ראייתו של הרב המגיד לעיל הלכות אישות פ"א ה"ד ז"ל, ונראה סיוע לרבינו ז"ל כו', ואם לא היתה הפנויה שאינה מופקרת באיסור מן התורה לא היו סומכין על חזקה זו, דאיסורא דרבנן כו' לא זהירי ביה. ולפי מה שבארנו הוא מובן אחר, ולא משום חומר האיסור, ודוק:

אברבנאל פרשת כי תצא

ואפשר שנאמר עוד בסבת הנשואין והגרושין ואזהרת לא יוכל בעלה הראשון טעם אחר. והוא כי תורתנו הקדוש' מדרכת אותנו בדרכי הטבע החכם בהסכמת בוראו. וידוע שכל ברואי מטה מורכבים מחמר וצורה, ושהחמר יקרא נקבה והצורה תקרא זכר במשלי הנביאים וחידותם, וכמו שהצורה לא תחול בחמר כי אם בתנאים, ראשון הרושם השמימי ותנוע' הגלגל שיהיה סבה בהוייתו. והשני הכנת החומר ומזגו לקבל הצור', ככה האד' לא תצלח חברתו עם אשתו כי אם בהיות מאת ה' מן השמים, ובהיות האשה מוכנת במזגה להסכי' עמו, וכמו שבהתחלף המזג תפרד ממנו צורתו אשר לא תעמוד כי אם כפי הכנת ושווי מזג החמר המקבל אותה, ככה כאשר יראה האדם באשתו ערות דבר ויציאית מזגה מהשווי והשלימות שצריך אליו יגרשנה וישלחנה מביתו דומה לפרד הצורה מעל החמר, וכמו שההוי' וההפסד ייוחסו ראשונה אל הצור' שהפעל יבא ממנה, כי החמר איננו כי אם מקבל צורה כך באשת איש תלה הגירוש' כי אם ברצון הבעל כמו שאמר והיה אם לא תמצא חן בעיניו, אבל כמו שההפסד יבא מפאת החמר. ככה אמר כי מצא בה ערות דבר כי זו היתה סבת הגרושין, וכמו שהחמר בהפשיטו צורה מה יקבל אחרת ולא יעמוד ערוה מבלי צורה, ככה אמר באשה בהתגרש' והלכה והיתה לאיש אחר, וכמו שכפי שרשי הטבע ומנהגו לא יתכן שתחזור הצור' הראשונה אל החמר ההוא אחרי אשר הופשט' ממנו הצור' השנית או השלישית, ככה לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחת'. ואמנם מה שקבלו חז"ל בפרק קמא דיבמות (ד' יא) שכל זמן שלא נתקדש' אף על פי שנטמא' ונבעלה מותרת לחזור לראשון, כי יש בו גם כן טעם נכון מדרכי הטבע, והוא שהחמר לא יפשיט צורתו הראשונ' וילבש הצורה השנית בפתע אלא מעט מעט מפשיט ממנו הצורה הראשונה ותמיד תמצא בו עד החלק האחרון, וכבר יזדמן שיהיה בחמר רוע מזג מה ויחלש כח הצור' הראשונ' ויתחיל להראות בו מכח הצור' השנית, ועם כל זה לא תתפשט שתסתלק מצור' הראשונה בכללות' בהחלט כי פעמים תשוב ותתחזק ותדחה החלק המתקבל מהצור' המתקבלת מהשנית, ודומה לזה באשה

המתגרשה מאישה זנתה דומה לתחלת הכנס' הצורה השנית בחומר וכל הפשטה הצור' הראשונה מכל וכל הוא כשיקבל הצורה השנית בשלימות', והיא הדומה להיות האשה מתקדשת לבעלה השני, כי אז לא תשוב עוד שמה לצורה ראשונה, וכן לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחת' להיות לו לאש', וכמו שחדוש הצור' הראשון' בחמר יעש' שמה שמחה ויתעסק בגבולו בכח כפי הראוי ככה צוה כשיקח איש אשה חדש' שיהיה נקי לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח, הנה התבאר שכל מה שצוה התור' בענין הנשואין והגרושין ושלילת חזרת האשה לבעלה הראשון אחרי אשר הוטמא', הוא דבר מסכים ודומה אל מעשה הטבע החכם בהויה והפסד, כי זה רוצה לומר החכמה והטבע מעשה אלהים המה, וכלם נתנו מרוע' אחד, והותר בזה הספק החמש' עשר:

וראוי לדעת כי קצת מחכמי האומות קיימו וקבלו ביניהם שהתור' האלדית לא צוה בגירושין, באמרם כי הוא דבר כנגד הטבע להפריד הדבר מעצמותו ובשר מבשרו, האמנם לא אסר' התור' אותו לפי שהיו ישראל עם קשה עורף, וחששה תורה אולי כשלא תמצא האשה חן בעיני בעלה י הרגנה להפטר ממנה, ומפני זה בחרה תורה הרע במיעוטו ולא אסרה התור' הגירושין, כדי למלט את האשה מיד אכזריות בעלה, אבל לא צוה במ ועל כיוצא בזה אמרו דברה תורה כנגד יצר הרע, והוכיחו זה מאשר לא נמצא באחד מהאבות הקדושים שיגרש את אשתו להיותו דבר רע ונמאס בפני האלהים, ואם אברה' גרש את הגר זה היה במצות האלהי' שבאתהו עליו:

ואני דברתי על זה עם חכמי' מהם, והשיבותי על טענותיה' שהגירושין אינו כנגד הטבע, אבל הם מן הסדר והמנהג הטבעי, לפי שכבר התבאר בפלוסופיא הטבעית שכל הוה נפסד, ושההפסד הוא מפעל הטבע כמו ההויה, כי כמו שחבור היסודות והרכבתם להיות המתהוה הוא מפעל הטבע, כן פרודם זה מזה בהפסד הדברים הוא גם כן מהמנהג הטבעי, והנה חבור האדם ואשתו היא הויה מה, והגירושין הוא ההפסד והפירוד אשר יקרה במתרכבים ההם וזה מפעל הטבע וכבר ביארתי שהאדם בגירושין ובנשואין מתדרג כפי הטבע החכם, וכאשר תהיה האשה עצם מעצמי האדם ובשר מבשרו רוצה לומר מסכמת מזגה למזגו וטבעה לטבעו כמו שהיה בענין חוה ואדם הראשון אין ספק שלא תקרה ההפרד' והגירושין, אבל בהיות' מתחלפת ממנו בטבעה ומזגה הרי איננה עצם מעצמיו ובשר מבשרו, ואיך ידבק האדם אשר בזה עם אשתו והיו לבשר אחד, בהיותם המזגים וטבעי' שונים מאד הנה אם כן כמו שהיו הנשואין מצוה כן היו הגרושין מצוה הכל כפי הכנת המקבלי' והסכמתם בטבעם או התחלפות' והפכיות' ואם חששה התורה שמא יהרוג האדם את אשתו לא מפני זה היה ראוי שתתן התורה מקום לאדם לעשות דבר שאינו כהוגן בגרושין שהוא כאלו יאמר אדם מפני שיצר לב האדם רע מנעוריו לעשוק ולגזול ובעבור הגזל שופך דמים ראוי שנתן מקו' ורשו' לגזל ולעושק רוצ' לומר שיניח לגזול מי שירצה כי מוטב הוא שיגזול הממון משישפוך דם, אין זה ראוי והגון כפי התורה האלדית, ועוד כי אם היו הגרושין דבר בלתי הגון לפניו יתברך, איך הנביאים לא היו מיסירים בני האדם מלעשות' לנשותיהם כמו שהיו מוכיחים אותם על בעילת בת אל נכר ושאר העבירות, והנה זה היה מוטל על הנביאים רוצה לומר להוכיח את העם שנאמר (ישעי' נ"ח) והגד לעמי פשעם, ועוד שאם היו

הגרושים דבר רע בעיני ה' איך אמר מלאכי (סימן ב') בעינים כי שנא שלח אמר ה' צבאות שהוא מורה שהקב"ה המצוה על הגרושין במקום שיש שנאה בין איש לאשתו, ועוד כי אם היו הגרושין כדבריהם דבר נמאס לפניו יתברך שלא צוה עליהם, אבל לא אסרם אלא מפני יצר לב האדם והיו כענין הרבית שנא' לא תשיך לאחריך ולשכך יצרו לא אסר נתינתו לנכרי, יקשה אם כן איך למד יתברך אופן הגרושין וכתב ונתן וגומר, והנה לא צוה השם יתברך איך יתן הרבית לנכרי ולכמה בחדש יתן הנשך, כמו שלמד בגרושין ענין הגט ונתינתו, ועוד שאם השם יתברך לא צוה בגרושין אם כן תשאר האשה תמיד מתקדשת לבעלה ואשת איש היא, והגרושין אינם דבר כי לא צוה השם יתברך עליהם ואינם כדת משה וישראל, ויקשה אם כן איך התירה התורה האשה המתגרשת לבעל השני בהיותה נשואה תמיד לראשון, אחרי שהגט אינו על פי התורה, ואם אמרו שהרבית הוא בלתי ראוי מפאת עצמו מפני שמצאו בדברי דוד המלך ע"ה כספו לא נתן בנשך, ובא במאמרם ז"ל במסכת מכות (ד' כ"ד) אפילו לנכרי, האם ימצאו כן בגרושין שנביא מנביאי ה' או מהמדברים ברוח הקדש ישבח מי שלא יגרש את אשתו, זה לא ימצא, ואיך יאמרו אם כן שיהיה דבר נתעב ונאלח בעיני אלהים ואדם, ואם האבות הקדושים לא גרשו נשותיהם היה לפי שמצאו חן בעיניהם, וגם אנחנו היום מי ומי הוא המגרש את אשתו אם לא מצא בה ערות דבר, ואם אמרו שאברהם גרש את הגר ועשה כפי הראוי בעבור שבאהו עליו הצווי האלהי גם אנחנו נאמר שבא אלינו הצווי האלהי לגרש את הנשים כפי הדין, ושלא נעשה אם כן דבר בלתי הגון כמו שלא עשאו אברהם, שזה וזה גם נעשה במצות האלהים, וכבר חשב חכם וגדול מגדוליהם שהגרושין היא מצוה אלהית בתור' אבל שנאסרו עליהם אח"כ להיות נשואי האדם ואשתו כדבוק האלהי עם האומה, וגם זה לקח מאמתחותינו כי כנסת ישראל היא חשוקתו של הקדוש ברוך הוא והוא הבעל והאיש ואנחנו ארוסתו ואשתו כדברי הנביאים ומגלת שיר השירים זהו כונתם וכמו שכתוב איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי, אבל אם יחטאו בני האדם לאלוה אין ספק לשיפרד מהם ויגרשם מן העולם, ולמה אם כן לא יגרש האיש את אשתו כי מצא בה ערות דבר, ואין ראוי שיפורש ערות דבר על הזנות כדבריהם לשיתחייב שלא יפלו הגרושין כ"א בעבור זנות האשה לא זולת זה, כי הנה הכתוב אומר והיה אם לא תמצא חן בעיניו, ואם היה לסבת זנות איך יכנהו הכתוב בבלתי מציאות חן, אף כי בבעל השני נאמר ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות, וכן אמר הנביא (מלאכי ב' ט"ו) כי שנא שלח, ולא זכר דבר ערוה וזה כלה ממה שיורה שהדבר תלוי בשנאה שהוא האות המורה על חלוף המזגים ובלתי הסכמת מזגי האיש ואשתו לא בזנות בלבד, כי בכל מקום שיש זנות הרי היא אסורה לבעל, ואין ראוי שיאמר שיגרשנה לפי שנאה כ"א לפי שזנתה תחתיו, והיא כבר אסורה לו אף על פי שיאהבה כנפשו, אבל הדברים האלה כלם מורים בעצמם שהאמת הברור הוא כמו שקבלו חכמינו ז"ל בקדושין פ"ג (דף נ"ה) שמי שצוה בנשואין צוה בגרושין, ושהסבה בהם כשלא יהיה החומר מוכן ומסכים כפי מה שראוי, והוא מה שרציתי לבאר פה: